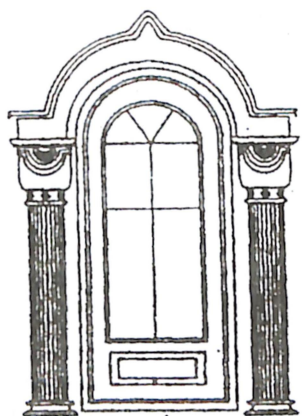

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

УКУЛЬТУРА УКРАЇНИ

Випуск 5
Мистецтвознавство

Збірка наукових праць

Харків ХДАК 1999

І.І.Гулеско
В.І.Ірха

КАФЕДРА ХОРОЗНАВСТВА ТА ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ ХДАК (ДО 40-РІЧЧЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ)

2 березня 1998 р. Зал Національної філармонії України захоплено аплодував хору Харківської державної академії культури в концерті, де брали участь творчі колективи факультету народного музичного мистецтва. З одного боку це був своєрідний звіт кафедри хорознавства і хорового диригування Академії, а з іншого - природний результат роботи кафедри за останні роки. За 40 років свого існування кафедра хорознавства і хорового диригування стала справжнім центром наукової, педагогічної та виконавської майстерності.

Кафедра хорового диригування створена в ХДК 1959 р. у період, коли при факультетах культурно-освітньої роботи в бібліотечних інститутах СРСР формувалися нові художні спеціалізації. У витоків організаційної роботи по створенню культурно-освітньої роботи стояв видатний представник плеяди діячів української хорової культури О.А.Перунов (1895-1982 рр.).

Його організаторська діяльність по підготовці нових відділень і нових спеціалізацій дала поштовх до подальшого перейменування трьох бібліотечних інститутів країни (колишнього СРСР) в інститути культури. О.А.Перунов працював у Харківській держконсерваторії (1928-1960 рр.), виховав декілька поколінь хорових диригентів і діячів хорового мистецтва. Серед них - професори А.А.Мірошникова, В.С.Палкін, Ю.І.Кулик, О.П.Петросян. І хоча на посаді завідувача кафедри хорового диригування О.А.Перунов працював недовго (1959-1965 рр.), він зумів створити кафедру, сформувати колектив однодумців-професіоналів.

Саме при О.А.Перунові в ХДК були закладені науково-методичні основи кафедри як ключової ланки в створенні нової спеціалізації «Керівник самодіяльного хорового колективу, методист вокально-хорового жанру», відбулися перші випуски. В перші роки існування до складу кафедри увійшли майстри хорової культури - Є.О.Конопльова (головний хормейстер Харківського театру опери та балету ім. М.Лисенка), Є.І.Мариківський, Т.О.Ткачова, молоді талановиті випускники консерваторій України В.С.Палкін, Г.О.Дущенко, О.О.Польшин, В.Ю.Бриліант. Пізніше колектив кафедри поповнився молодими спеціалістами: І.Г.Носова, Ю.Ю.Тихінська, І.М.Койлю, І.І.Гулеско, В.П.Матюхін.

З 1965 по 1967 р. кафедру очолював В.С.Палкін, потім був призначений деканом факультету культурно-освітньої роботи. Завідувач

кафедри, керівник хорового класу, організатор Музично-хорового товариства в Харкові та області, В.С.Палкін багато зробив для підйому «хорового руху» в регіоні, на Слобожанщині.

З 1968 по 1983 р. кафедрою завідував В.Ю.Бриліант, чудовий музикант, відмінний майстер аранжування, справжній методист навчального процесу. Знавець навчальних планів і існуючих програм, дуже вимогливий до себе і колег. В.Ю.Бриліант багато зробив для становлення кафедри і подальшої стабілізації усіх її ланок і підрозділів. Це був період поглибленої роботи по вдосконаленню методики викладання всіх спецдисциплін, коректуванню роботи існуючих навчальних планів та програм.

70-80 рр. - період безперервного вдосконалення кваліфікації викладачів, форм дослідницької діяльності. У 1980 р. на кафедрі захистили дві кандидатські дисертації: І.І.Гулеско- «Хор в кантатно-ораторіальних творах Г.В.Свиридова (принципи хорового мислення)» і В.П.Матюхіна «Естетична культура особистості».

Протягом 10 років (з 1983 по 1993 рр.) кафедру очолює В.П.Матюхін. Це роки подальшого вдосконалення роботи всіх підрозділів кафедри: навчально-методичних предметних секцій, науково-методичної і виконавської роботи. В цей період створені нові навчальні плани і програми курсів, нові авторські курси і спецкурси, розроблено нові курси. Так, доцент І.І.Гулеско (нині професор) створила чотири авторські курси: «Хорова література», «Українська хорова література», «Теорія хорового виконавства», «Інтонаційно-стильовий аналіз».

В.П.Матюхін - умілий організатор науки, педагогічних кадрів на кафедрі. При ньому колектив кафедри поповнився новим поколінням молоді: В.Ф.Кутлуєв, М.П.Вишленков, С.В.Письменна, З.В.Таранник, П.Г.Сміюха, А.В.Кулик, А.В.Новгородова. В.П.Матюхін поєднував роботу завідувача кафедри з роботою декану факультету підвищення кваліфікації.

З 1993 р. кафедрою керує В.І.Ірха, заслужений працівник культури, доцент, художній керівник двох колективів - капели «Дружба» ДКіТ ХТЗ і хору ветеранів Валківського РДК. З вересня 1997 р. він очолив навчальний хор кафедри. За короткий період В.І.Ірха підвищив рівень роботи хору. Успіх виступу хору в Києві в березні 1998 р. було закріплено в червні того ж року - відбулася друга подорож до столиці України. В 1998/99 навчальному році академічний хор підготував дві прем'єри: концерт з творів духовної музики, а також Месу Й.Гайдна (з літаврами). З 1998 р. на кафедрі працює доктор мистецтвознавства, проф. О.Г.Стахович, член експертної ради ВАК України.

За чотири десятиліття кафедра хорознавства і хорового диригування стала одним із провідних науково-методичних центрів України і країн СНД. Про авторитет кафедри свідчать факти участі її членів у Всесоюзних, Міжнародних, Республіканських та Всеукраїнських конференціях з проблем

музикознавства, культури і музичної естетики (надруковані тези доповідей конференцій 1980, 1986, 1991, 1992, 1993 рр.).

В останні роки науковий авторитет кафедри значно виріс, про що свідчать творчі контакти з кафедрами вузів культури і мистецтв України і колишнього СРСР: численні рецензії кафедри на навчальні посібники, монографії, програми курсів, кандидатські й докторські дисертації (понад 60). Так, рецензії на фундаментальні дослідження були надруковані в «Советской музыке» і «Музыкальной академии» - рецензент проф. І.І.Гулеско: на книгу А.Лашенка «Хоровая культура» - «Советская музыка» 1991, №6, на книгу С.Козачкова «От урока к концерту» і на монографію «Музыкальный мир Свиридова» - «Музыкальная академия» 1992, №1; проф. І.І.Гулеско рецензувала також останнє дослідження С.Козачкова «Мир дирижера» (М., 1999).

Кафедра хорового диригування була організатором серії щорічних науково-методичних практичних конференцій (1986 -1988 рр.) з працівниками, викладачами просвітницьких закладів Харківської області, матеріали яких у межах комплексної теми кафедри стали важливим «банком даних» для пошуку нових шляхів удосконалення «моделі спеціаліста». Темі конференцій: «Проблемы и перспективы развития народно-хорового исполнительства Харьковщины» - квітень 1986 р.; «Проблемы и перспективы развития самодеятельного хорового исполнительства Харьковщины» - квітень 1987 р.; «Проблемы и перспективы развития детского хорового исполнительства Харьковщины» - квітень 1988 р.

Викладачі кафедри видали понад 60 методичних розробок по всіх курсах (В.Ю.Бриліант, І.І.Гулеско, В.П.Матюхін, С.В.Письменна, Ю.Ю.Тихінська, К.Г.Шаша, В.Ф.Кутлуєв). Понад 15 хрестоматій навчально-педагогічного репертуару створено проф. Є.О.Конопльовою, В.Ю.Бриліантом, О.А.Перуновим. Впроваджені в практику роботи вузів культури і мистецтв країни такі посібники:

- О.А.Перунов «Хрестоматія з курсу «Читання хорових партитур» - К., 1966;
- проф. І.І.Гулеско з курсу «Хорова література» - «Хорові твори великої форми сучасних композиторів» - Х., 1972; «Хоровая литература» - «Жанрово-стилевые процессы в хоровом творчестве 60-80 гг.» - Х., 1991; «Національний хоровий стиль» - Х., 1994;
- В.С.Палкін, В.Ю.Бриліант - Хрестоматія «Вокал у самодіяльному хорі» - К., 1978.

Протягом останніх 20 років співробітники кафедри працюють за такими напрямками в межах наукової проблематики Академії: «Хорова культура Харківщини (Слобожанщини)», це комплексна тема кафедри - керівник доц. В.І.Ірха, «Забуті імена (історія і сучасність)» - проф. Є.О.Конопльова, «Українська хорова культура: історія і сучасність» - проф.

І.І.Гулеско, «Хоровий стиль (класичний і сучасний), типологія стильових напрямів» - проф. І.І.Гулеско.

За комплексними темами кафедри надруковано 40 статей: Є.О.Конопльова - 5; І.І.Гулеско - 27; В.П.Матюхін, А.В.Новгородова, С.В.Письменна - 10, нариси Є.О.Конопльової «Страницы из музыкальной жизни Харькова» є важливим внеском у краєзнавче музикознавство. Програмна стаття І.І.Гулеско «Більше уваги методологічним проблемам» - набула відомого резонансу в роботі хорознавчих кафедр вузів культури і мистецтв, стала імпульсом для вдосконалення методики викладання курсу «Хорова література».

Наукова, творча атмосфера на кафедрі сприяла створенню дослідницьких груп у межах студентського науково-творчого товариства (СНТТ) факультету народної художньої творчості. Дослідницьку групу «Історія хорового виконавства Харківщини» (Забуті імена) очолює проф.Є.О.Конопльова, групою «Жанрово-стильові процеси в хоровій творчості: традиції і сучасність» керує проф.І.І.Гулеско. На кафедрі підготовлено понад 200 наукових праць, що відзначені дипломами, грамотами і преміями Всесоюзних, Республіканських, Всеукраїнських конкурсів студентської наукової творчості. В матеріалах конференцій останніх 10 років «Українська культура: традиції і сучасність» надруковано 26 студентських робіт. Школу СНТТ, методику і методологію наукового дослідження пройшли численні студенти, які згодом продовжили своє навчання в аспірантурі. Це кандидати педагогічних наук, доцент КНУКіМ В.В.Кірсанов, доцент ХДАК Т.В.Босенко, кандидат філософських наук, доцент ХДУ Є.М.Юркевич, кандидат педагогічних наук, доцент Миколаївського факультету КНХТ КДІК Л.М. Целешева, кандидат педагогічних наук, доцент Сумського педінституту Н.В.Стефіна, а також аспіранти Н.Ф.Таран, О.В.Першина, Ю.М.Мостова.

З 1998 р. на кафедрі вперше в сучасній хоровій освіті захистили дипломні роботи на теми: «Театралізація хорових жанрів як наслідок синкретичних процесів у сучасному мистецтві» (студентка Ю.Мостова), «Нові жанрово-стилістичні тенденції у творчості сучасних композиторів: принципи хорового мислення М.Кармінського» (студентка І.Філімонова), «Сучасна хорова Пушкініана - Європейський контекст» (студентка В.Крайнянська). Науковий керівник дипломних робіт проф. І.І.Гулеско. Студентка Ю.Мостова - її перша аспірантка.

Виконавська робота кафедри є невід'ємною частиною навчально-методичного та науково-дослідницького процесу. Вона відзначена яскравими віхами, пов'язаними з історією самого інституту, міста Харкова, країни. У вихованні хорового мислення майбутнього керівника хорового колективу, участь у роботі хорового класу - головній лабораторії прищеплення професійних навичок - найважливіша школа. Хоровий клас створювався

протягом чотирьох десятиліть як концертуючий хор, у якому навчальні завдання зумовлені необхідністю підтримувати високий художньо-професійний рівень. Рівень академічного хору відзначається насамперед його репертуаром і програмами, в яких відображені духовні запити часу і творчі плани хору і керівника. Керівниками хору були Нар. арт. України В.С.Палкін, проф., засл. діяч мистецтв Ю.І.Кулик, проф., засл. діяч мистецтв О.П.Петросян, проф. В.П.Матюхін, доц.В.Ф.Кутлуєв, доц. М.П.Вишленков. Нині керівником хору є доц. В.І.Ірха, засл. працівник культури України.

Концертна діяльність хору досить різноманітна за формами: підготовка програм державних іспитів, щорічні звітні концерти кафедри, участь у заходах, пов'язаних з урочистими датами, ювілеями, оглядами студентської творчості.:

- участь у роботі Пленумів Спілки композиторів України;
- участь у проведенні Республіканських, Всесоюзних і Міжнародних конференцій ХДАК (кер. В.С.Палкін, В.Ю.Бриліант, В.П.Матюхін, В.Ф.Кутлуєв, М.П.Вишленков, В.І.Ірха).

Хор брав участь у творчих звітах вузів (1967 р. - В.С.Палкін), Святах пісні в Прибалтиці (Вільнюс, 1968 - В.С.Палкін), у республіканських оглядах художньої творчості вузів мистецтв і культури (Харків, 1979 - В.П.Матюхін, Харків, Київ, 1982 - В.Ю.Бриліант, 1985 - М.П.Вишленков), восьми оглядах «Студентська весна» 80-х років (1982-1989 рр.).

Важливою віхою удосконалення майстерності хорового колективу стали так звані республіканські і всесоюзні прем'єри - філармонічні концерти з участю хору:

- кантати «Червона зима» Т.Кравцова (диригент В.С.Палкін - 1967 р.);
- ораторії «Солдати Ілліча» І.Ковача (диригент Ю.І.Кулик- 1977 р.);
- ораторії «По следам Руставели» О.Тактакішвілі (диригент Ю.І.Кулик - 1979 р.);
- «Мессы бревис» Б.Бриттена (диригент М.П.Вишленков - 1982 р.);
- «Патетическая оратория» Г.Свиридова і кантати «Снег идет» (диригенти Ю.І.Кулик і В.Ф.Кутлуєв - 1985 р.);
- духовна музика (диригент В.І.Ірха - Київ, 1998 р., Харків, 1999р.).

Хор здійснив принципово важливі концертні програми (1987-1990 рр. - кер. В.Ф.Кутлуєв) за онтологічним, монографічним принципами - «Західноєвропейська меса» (реквієм, «Російська і українська духовна музика», «Ave Maria» - в творчості композиторів, «Stabat mater» Перголезе, Меса-С-дуг Й.Гайдна (1999 р. - доц. В.І.Ірха).

В останні роки хор створив нові концертні програми в межах державної програми по відродженню національної спадщини, класичної

спадщини: 1990-1997 рр. кер. доц. В.Ю.Бриліант, програми «Українська хорова спадщина»: Хори з опер українських композиторів (1989 р.), «Українська духовна музика», концерт з творів М.Березовського (до 250-річчя з дня народження) (1995 р.). Протягом 1993-1998 рр. хор здійснив концертні прем'єри разом із Молодіжним естрадно-симфонічним оркестром кафедри духових і естрадних оркестрів (диригент проф. Нар. арт. України О.І.Литвинов): Сучасна популярна естрадна музика - 1993, композиція з пісень Великої Вітчизняної війни - 1994, Хорові твори О.І.Литвинова - 1995, 1998 рр. Виступи хору в залі Національної філармонії України набули резонансу в пресі (квітень, червень - 1998 р.). Колектив хору нагороджено грамотами Спілки композиторів УРСР і облрадпрофу - кер. доц. В.І.Ірха.

У звітних концертах кафедри щорічно також репрезентувалися і різні за жанром ансамблі так званих малих форм: жіночий ансамбль «Лада» (кер. І.Г.Носова), змішаний ансамбль (кер. В.Ф.Кутлусев), чоловічий естрадний ансамбль (кер. В.Ю.Бриліант), фольклорні «Купавонька» (кер. А.В.Кулик) і «Слобожанка» (кер. А.В.Новгородова), тріо бандуристок (кер. Ю.Ю.Тихінська), солісти-вокалісти (Ю.Ю.Тихінська і К.Г.Шаша). У концертах постійно брали участь викладачі-вокалісти доц. Ю.Ю.Тихінська, проф. Засл. арт. України К.Г.Шаша, викладач Л.Деркач.

Просвітницька діяльність кафедри в 70-90 рр. досить насичена. Це не тільки концерти виконавських колективів кафедри, конференції, а і концертні лекції (вступне слово проф. І.І.Гулеско, понад 200 концертів), шефська робота викладачів в ОНМЦ і ОБХТ (проф. В.С.Палкін, І.І.Гулеско, доц. В.Ю.Бриліант). Вагомий внесок у хорову культуру Харківщини зробили викладачі, що працювали з хоровими колективами: В.С.Палкін - Одноробівський РБК, В.Ю.Бриліант - радгосп «Маяк», О.П.Петросян - колективи ХП і ХВАУАЕ, Є.І.Мариківський - методична допомога сільським хоровим колективам, В.І.Ірха - капела «Дружба», хор ветеранів, м.Валки, РБК.

Створення при ХДАК факультету підвищення кваліфікації у 1976 р. стало важливою віхою у роботі всіх кафедр. Протягом 15 років (1976-1991) ХДАК здійснював важливу роботу по поліпшенню навчально-методичної роботи 26 училищ культури України, а також училищ Молдавії і республік Середньої Азії. Підвищення кваліфікації за оновленими програмами, новими курсами пройшли тричі всі співробітники, викладачі 26 училищ культури. Надруковано методичні матеріали для слухачів ФПК: «Преподавание дирижерско-хоровых дисциплин в КПУ: Программы и методические материалы для слушателей ФПК /ред. В.П.Матюхин, И.И.Гулеско, В.Ю.Бриллиант/-Х., 1985; «Преподавание дирижерско-хоровых дисциплин в училищах культуры: Программы и методические рекомендации для слушателей ФПК»-Х., 1991.

Викладачі кафедри постійно беруть участь у роботі училищ культури: як Голови державних екзаменаційних комісій на випускних іспитах згідно з наказом Міністерства культури. Доценти В.Ю.Бриліант, В.П.Матюхін, В.Ф.Кутлуєв, проф. І.І.Гулеско надавали неодноразово методичну консультативну допомогу цикловим комісіям училищ культури як Голови ДЕКУ, а також вели роботу по відборі випускників-абітурієнтів для вступу до вузу.

3 1993 р. кафедра завершила роботу по впровадженню нового навчального плану, в якому закладені нові принципи та ідеї навчання у вузі - так званий модульний принцип - автор плану В.П.Матюхін. Реалізовувати новий план кафедра почала в 1993 р. за двома новими спеціальностями: «Музичне мистецтво» і «Музичне виховання» з кваліфікаціями викладач-хормейстер, диригент хору, вихователь вокального колективу.

Нова модель спеціаліста потребує і нової концепції у створенні особливих курсів культурологічного плану. У межах курсу «Хорова література» запроваджуються нові курси: «Інтонаційно-стильовий аналіз», «Сучасне хорове мистецтво», за курсом «Хорове мистецтво» - «Теорія хорового виконавства», за курсом «Вокал і вокальний ансамбль» - «Історія вокального мистецтва».

З метою подальшого оновлення навчальних планів, пов'язаних з фундаменталізацією і гуманітаризацією диригентсько-хорової освіти, функціонує постійнодіючий методологічний семінар кафедри «Хорова педагогіка, виконавство, стилістика», яким керує проф. І.І.Гулеско. Крім того, кафедра відпрацьовує нові підходи та критерії ключових питань, пов'язаних з організацією наскрізної безперервної освіти-практики (на весь період навчання). За кращими хоровими колективами міста закріплені студенти. Керівниками є засл. працівник культури України доц. В.І.Ірха - капела «Дружба», викладач Ю.М.Іванова - хор «Скворушка» (Палац для дітей і юнацтва), доц. М.П.Вишленков - хор «Аз, буки» при Харківському театрі опери та балету ім.М.Лисенка.

На кафедрі хорового диригування з середини 80-х р. започаткована робота по створенню (у межах академічного напрямку) нової спеціалізації (фольклорист-дослідник, керівник народного хорового колективу). Впроваджено нові плани, програми, здійснено набір і два випуски (1988, 1990 рр.) фахівців. У березні 1991 р. створена нова кафедра українського музичного фольклору і народного співу, що відмежувалася від кафедри хорового диригування. У витоків нового напрямку, нової кафедри, нової моделі спеціаліста стали проф. І.С.Польський, доц., засл. діяч мистецтв Я.А.Скибінський, доц. О.І.Дроботай.

Кращі випускники кафедри хорового диригування працюють у різних сферах просвітницької діяльності, в закладах культури, навчальних закладах, сфері управління культурою, аматорських хорових колективах тощо, серед

них - десятки мають почесні творчі звання: Нар. артист України А.Мамченко, Засл. артисти України Т.Томчук, В.Плискунов, С.Анісімов, Засл. артист Росії М.Пензяков; більше 80 випускників - засл. працівники культури: В.Ірха, В.Андрійчук, М.Облішук, Л.Гурак, Н.Шаюк, І.Бідак, А.Затуryan, І.Станішевська, Ю.Чабанова; понад 70 випускників - керівники народних хорових капел, Лауреати Всесоюзних і Республіканських конкурсів: О.Переверзев, О.Жук, І.Круть, С.Магарита, А.Затуryan, В.Нізенко, М.Мартінкус, С.Маража, А.Войцеховський, Л.Гурак, Ю.Чабанова.

Серед випускників є викладачі вузів: Рівненського педуніверситету Т.Моргун, Миколаївського факультету Київського державного університету культури і мистецтв (доценти Л.М.Целешеева, В.І.Пліскунов), Сумського педінституту - канд. пед.наук, доц. Н.В.Стефіна. Випускник ХДАК В.І.Рожок займає посаду заступника міністра культури і мистецтв України, доктор мистецтвознавства. Випускник ХДАК А.К.Мартинюк завідує кафедрою хорового диригування Мелітопольського державного педагогічного інституту, доцент.

Серед викладачів ХДАК - випускники різних років - канд. пед. наук., доцент Т.В.Босенко, засл. працівник культури, доцент В.І.Ірха, викладачі А.В.Кулик, О.М.Шишкіна.

Серед випускників ХДАК є викладачі училищ культури: В.І.Лабун (Олександрія), Є.К.Станішевська (Кам'янець-Подільський), Ю.Чабанова Ю.М. (Мелітополь), Т.І.Пустовойт (Канів), Т.В.Круть, І.А.Круть (Житомир), В.І.Соломко (Херсон), Л.Г.Гурак (Луцьк), М.М.Митровка (Ужгород), Ю.І.Лінник, О.Л.Абрамов (Суми) та ін. Випускники-керівники закладів культури: О.Ю.Бакай, О.А.Добровольська, М.П.Маломуж, М.І.Рахубовський, М.Н.Мандюк, М.М.Митровка, В.І.Андрійчук, Н.І.Момот, Є.К.Станішевська, В.І.Нізенко, Т.М.Ганусова, М.В.Таряник, О.А.Довженко, Ф.В.Грозовська.

Сучасна хорова освіта потребує постійного оновлення, мобільності, науковообґрунтованого відбору прогресивних елементів сучасної культури, так званих «культурем» (за А.Модем) для впровадження їх у сучасну освіту і сферу досліджень науки. Нині пошуки кафедри спрямовані на досягнення адекватності хорової освіти в культурному середовищі. На кафедрі вводяться нові проблемні курси, спецкурси, курси за вибором, експериментальні науково-дослідні колективи. Це курси «Духовна музика», «Хорова література», «Інтонційно-стильовий аналіз», «Методика викладання фахових дисциплін», «Хорова педагогіка» та ін. Курс «Інтонційно-стильовий аналіз» не має аналогів у країні, в СНД (автор проф. І.І.Гулеско). Вона вперше розробила типологію стильових напрямів у класичному національному та сучасному хоровому стилі, а також метод комплексного інтонаційно-стильового аналізу хорових творів різних жанрів і стилів, який впроваджено в навчальний процес.

На кафедрі створено новий план по магістратурі (ХІ семестр), розроблено професіограму випускника кафедри. Головними завданнями в новій культурній ситуації є актуалізація історичних традицій, зародження «тотально» цілісності музичного мистецтва, трансформація, культуризація актуалізованих національних елементів хорової культури.